

Віктор Петрович Базов,
професор кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0002-7065-008X

Ясін Дере,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0007-1351-5838

ОКРЕМІ ПИТАННЯ *RATIONE MATERIAE* СПЕЦІАЛЬНОГО ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Новостворений Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України має чітку *ratione materiae* – відповідальність держави та індивіда за міжнародний злочин агресії. Ключова проблема полягає в чіткому правовому визначенні *actus reus* через поняття «агресивної війни», яке міститься у Статуті трибуналу поряд із «актом агресії» та «злочином агресії», які необхідно розмежовувати. Розв’язання цієї проблеми є важливим у діяльності трибуналу як органу, здатного кваліфікувати повномасштабне вторгнення як «явне порушення» Статуту ООН, забезпечуючи невідворотність індивідуальної кримінальної відповідальності та ефективність механізмів відшкодування шкоди державою-агресором.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Агресії як міжнародному злочину значну увагу приділяли у міжвоєнний період після Першої світової війни, при кодифікації практики Нюрнберзького і Токійського воєнних трибуналів («Нюрнберзьких принципів» у післявоєнний період), так і при укладанні Кампальських поправок до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС). До кола дослідників, у працях яких досліджувалась агресія на різних етапах еволюції міжнародного кримінального права належать як фундатори класичної доктрини, так і представники сучасної правової думки. Зокрема, теоретичне підґрунтя криміналізації агресії закладено у фундаментальних працях Л. де Бруккера, Г. Кельзена, Г. Лаутерпахта, А. Донед’є де Вабреса, Р. Джексона, Ш. Глюка, Г. Шварценбергера, Дж. Лоуренса (Лорда Оаксей), К. Райта, А. Полторака, Т. Тейлора, У. Шабаса, Ф. Бідла, Ф. Сендса, Д. Максвелл-Файфа, К. Креса, К. Хеллера, К. МакДугалла, А. Касезе, І. Лукашука, Ю. Аксара, С. Саяпіна, К. Амбоса та ін.

Питання притягнення до відповідальності за агресію як міжнародний злочин та його теоретико-правове осмислення в межах міжнародного кримінального права перебували у центрі уваги таких відомих вітчизняних правознавців, як В. Корецький, М. Буроменський, В. Базов, А. Кориневич, О. Мережко, О. Базов, С. Андрейченко, М. Гнатовський, А. Лященко, А. Майснер та ін.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні *ratione materiae* Спеціального трибуналу, наведених у Статуті. Автори ставлять за мету теоретично обґрунтувати особливості імплементації терміна «агресивна війна» як засадничого елементу *actus reus* у Статут трибуналу, що дає змогу значно розширити межі відповідальності держави за агресію та створити необхідне правове підґрунтя для функціонування майбутнього Міжнародного компенсаційного механізму та Реєстру збитків як забезпечення повної відповідальності держави-агресора.

Методи дослідження. Методологічну основу статті становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких уможливило всебічно дослідити *ratione materiae* Спеціального трибуналу, зокрема: діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-юридичний, структурного аналізу та герменевтичний методи дослідження.

Основні результати дослідження. Ще з античних часів люди вели війни, що було активною частиною їхнього буття. Проте як філософи, так і видатні юристи тих часів дедалі більше ставили під питання війну як засіб ведення політики, оскільки страждання та людські втрати є неспівмірними із потребами людського існування людини. Так, яскравим прикладом може слугувати Марк Туллій Цицерон, який у своїй праці «Про обов'язки» (*De Officiis* – 44 рік до н. е.) зазначав: «...У випадку держави в її зовнішніх зносинах слід суворо дотримуватися прав війни. Оскільки існують два способи вирішення спору: перший – шляхом обговорення; другий – фізичною силою; і оскільки перший є характерним для людини, а другий – для звіра, ми повинні вдаватися до сили лише в тому випадку, якщо не можемо скористатися переговорами» [1, с. 37].

Після Першої світової війни, нечуваної за своїми масштабами і жертвами, коаліція держав вирішила створити безпрецедентну (на той час) міжнародну організацію – Лігу Націй, статут якої був закріплений у Версальському мирному договорі. У преамбулі було зазначено, що «важливо прийняти деякі обов'язки не вдаватися до війни» та «суворо дотримуватися приписів міжнародного права, що визнаються віднині дійсним правилом поведінки урядів» [2]. Серед іншого, Статут підкреслював територіальну цілісність держав (ст. 10), встановлював обов'язок передавати будь-який серйозний конфлікт на розгляд арбітражу або Ради Ліги (ст. 12), також вводив важливий механізм колективних санкцій, якщо будь-який член Ліги вдасться до війни всупереч своїм зобов'язанням, то це вважається актом війни проти всіх інших членів (ст. 16).

Важливою віхою кодифікації агресії є Пакт Бріана – Келлога (Паризький пакт), у якому зазначалось, що «Сторони засуджують застосування війни як засобу урегулювання міжнародних спорів і відмовляються у своїх взаємних відносинах від такого як знаряддя національної політики», та наголошено на вирішенні спорів тільки шляхом переговорів [3]. Проте у цьому документі не містилось визначення «агресії» як протиправного злочину, договір не містив санкційних норм, був відсутній наднаціональний орган, який би був здатен кваліфікувати дії держави як порушення договору та покарати державу (або індивіда) за поведінку. Відзначимо, що на Нюрнберзькому трибуналі суд відмічав Пакт Бріана – Келлога (який підписала Німеччина), як обов'язок Німеччини відмовитись від війни [див. напр., 4, с. 39–40, 89, 218].

Саме Нюрнберзький процес затвердив важливість покарання за ведення агресивної війни, будучи першим прецедентом трибуналу *ad hoc*, до юрисдикції якого входили «злочини проти миру» (ст.6 (а)). Так, за Статутом, злочинами проти миру є «планування, підготовка, розв'язування або ведення агресивної війни або війни на порушення міжнародних договорів...» [4, с. 11]. У своєму вирокі трибунал визначив війну як «здійснення політики засобами насильства», акцентуючи на тому, що ключовою ознакою воєнної діяльності є реалізація заздалегідь визначеної державної політики. Згідно з логікою Нюрнберзького процесу, спроба змінити міжнародний правопорядок силою зброї є актом агресії, а якщо така агресія призводить до повномасштабного конфлікту – вона трансформується в «агресивну війну» [5, с. 38]. Під «веденням агресивної війни» трибунал визнав злочин лише для тих осіб, які беруть у ній участь на політичному рівні [5, с. 38]. Таким чином була закладена основа індивідуальної кримінальної відповідальності та підкреслено лідерський характер злочину агресії. Визначення поняття «злочини проти миру» було імплементоване до Нюрнберзьких принципів без змін (Принцип VI). Чіткому розмежуванню таких термінів, як «агресивна війна», «ведення агресивної війни», «акт агресії», «агресивний крок» та ін. як міжнародного злочину приділяли увагу чимало науковців [див. напр., 5, с. 38–43; 6, с. 197–213].

Заборона використання сили в міжнародній політиці та праві закладена в Статуті ООН. Основною метою Організації визначено підтримання міжнародного миру та безпеки через «ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру й для придушення актів агресії» (ст. 1(1) та зобов'язанням усіх членів «утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності, або політичної незалежності будь-якої держави, або будь-яким іншим чином» (ст. 2(4) [7]. Важливою є ст. 53 Статуту, яка передбачає можливість примусових дій для запобігання «поновленню агресивної політики». Статут ООН не лише імперативно закріпив заборону на погрозу силою або її застосування – норму, що має статус загальновизнаного звичаєвого міжнародного права (*jus cogens*) (ст. 1, 2(3–4), а й нормативно визначив неприпустимість агресивної політики (ст. 53).

Міжнародний Суд ООН (далі – МС ООН) у справі *DRC v. Uganda* підкреслив важливість цих принципів у міжнародному праві: «Заборона застосування сили є наріжним каменем Статуту», при цьому «стаття 51 Статуту може виправдовувати застосування сили з метою самооборони лише в суворих межах, установлених цією статтею. Вона не дозволяє державі застосовувати силу для захисту уявних інтересів безпеки» [8, para 145]. У справі *Nicaragua v. USA* Суд підтвердив цю думку, наголошуючи, що обидві сторони визнають принцип незастосування сили, який відповідає звичаєвому міжнародному праву та який має характер *jus cogens*. До того ж Суд відмічає розрізнення між найбільш серйозними формами застосування сили (ті, що становлять збройний напад) від інших, менш серйозних форм [9, para 188–191]. Єдиним винятком, який може легалізувати агресію, – це право на колективну або індивідуальну самооборону, що міститься у Статуті ООН та є звичаєвим міжнародним правом [9, para 193]. До цього Суд зазначає, що у звичаєвому міжнародному праві не існує норми, яка б дозволяла іншій державі здійснювати право на колективну самооборону на основі її власної оцінки ситуації, тобто має бути заява про те, що вона є жертвою збройного нападу [9, para 195].

Важливою в контексті заборони агресії як міжнародного злочину є правова позиція МС ООН у справі *Barcelona Traction* (1970 р.), висловлена за участю вітчизняного юриста-міжнародника, Віце-президента Суду В. Корецького. Саме в цьому рішенні Суд фактично «поставив поза законом» акти агресії, кваліфікувавши їх як зобов'язання *erga omnes* – обов'язки перед міжнародною спільнотою загалом [10, para 33–34]. Значущість цієї справи полягає у створенні правового підґрунтя для ревізії процесуального статусу держав, який раніше був обмежений консервативним підходом у справі *South West Africa* (1966 р.). У згаданому рішенні 1966 року Суд фактично заперечив існування інституту актіо *popularis* – механізму, що дає змогу будь-якій державі звертатися до суду для захисту спільних інтересів чи фундаментальних норм без необхідності доведення прямої індивідуальної шкоди, та не розглядає його як запозичене через «загальні принципи права», згадані в п. 1 (с) ст. 38 його Статуту [11, para 88; 12, с. 30–31]. Надалі розвиток зобов'язань *erga omnes* можемо простежити в інших справах МС ООН, зокрема *East Timor Case* від 1995 року, *Arrest Warrant Case* 2002 року та ін.

Заборона агресії як міжнародного злочину відображена у Декларації про принципи міжнародного права від 1970 року, яка закріпила, що «агресивна війна є злочином проти миру, який зумовлює відповідальність за міжнародним правом» та держави повинні утримуватись «від пропаганди агресивних воєн» [13].

У межах архітектури європейської безпеки важливе значення має Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року. Цей документ підтвердив імперативність дотримання Статуту ООН та закріпив принципи, що регулюють міждержавні відносини. Серед них ключову роль для сучасного міжнародного правопорядку в контексті заборони агресії відіграють суверенна рівність, незастосування сили або погрози силою, недоторканність кордонів, територіальна цілісність держав, мирне врегулювання спорів та невтручання у внутрішні справи [14]. Нормативне підтвердження злочинності агресії міститься також у Проекті кодексу злочинів проти миру та безпеки людства, де у ст. 2 наведено перелік діянь, що становлять загрозу безпеці людства та зумовлюють індивідуальну кримінальну відповідальність (незважаючи на посадове становище).

Важливим етапом кодифікації агресії як протиправного акту держави стала Резолюція 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року, у якій надано визначення поняття агресії та наведено перелік дій, за якими можемо кваліфікувати акт агресії. Відповідно до правової позиції МС ООН у справі *Nicaragua v. USA*, положення Резолюції 3314 (XXIX) відображають норми звичаєвого міжнародного права [9, para 195]. Важливим є те, що в Римському статуті повністю відтворено визначення «акт агресії» (із Резолюції 3314) і розмежовано відповідальність держави й індивіда та введено поняття «злочин агресії».

У Римському статуті МКС під злочином агресії розуміється «планування, підготовка, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту ООН» [15]. У Кампальських поправках індивідуальну відповідальність за злочин агресії визначено через функціональну роль особи в механізмі вчинення державою акту агресії, що безпосередньо виконується фізичними особами [16, с. 258]. Серед

потенційних суб'єктів, відповідальних за цей злочин, є політичні, військові, економічні, релігійні, соціальні та культурні лідери держави [16, с. 223–226]. При цьому особливістю *corpus delicti* злочину агресії як злочину керівництва є саме його усічений склад злочину.

Злочини з усіченим складом – це такі, в яких момент закінчення злочину самим законом переноситься на стадію готування або на стадію замаху [17, с. 94]. З огляду на надзвичайну тяжкість злочину агресії, міжнародне право кваліфікує його за усіченим складом, що дає змогу криміналізувати діяння ще на стадії його попереднього обмірковування. Ключову роль тут відіграє суб'єктивна сторона – *animus aggressionis* (намір агресії), яка визріває до вчинення будь-яких об'єктивних дій і надалі спрямовує та охоплює всі події, пов'язані з підготовкою до війни [16, с. 227].

Після стадії планування агресії у Римському статуті виділено підготовку до цього злочину. Стадія підготовки до агресії характеризується переходом до практичних заходів матеріального та організаційного характеру: від мобілізації економіки та розгортання військ до формування відповідної законодавчої бази. Юридично цей етап є найважливішим, оскільки саме тут *animus aggressionis* стає об'єктивно очевидним, що може дати підстави для випереджальної самооборони держави-об'єкта [16, с. 230].

Ініціювання акту агресії становить формальний склад злочину агресії. Злочинами з формальним складом прийнято називати такі, що не включають суспільно небезпечні наслідки як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, а тому злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначеного в законі діяння [17, с. 94]. Особливістю формального складу «злочину агресії» є те, що він створюється в момент видання наказу про застосування сили проти іншої держави – який зазвичай видається главою держави або уряду в його чи її якості верховного головнокомандувача збройних сил держави та затверджується в належному порядку іншими відповідними державними органами (наприклад, законодавчим органом) [16, с. 230–231]. Отже, з моменту видання наказу злочин вважається закінченим, незалежно від подальших наслідків на полі бою, оскільки правова оцінка фокусується не на веденні бойових дій (*jus in bello*), а на протиправності самого рішення про їх початок (*jus ad bellum*).

Статут Спеціального трибуналу увібрав у себе ідентичне визначення акту агресії та злочину агресії із Римського статуту. Важливим є те, що п. 4 ст. 2 Статуту Спеціального трибуналу містить поняття агресивна війна, якого не містить Римський статут. Згідно зі Статутом, «у контексті агресії проти України, акт агресії, який визначається таким за своїм характером, тяжкістю та масштабом визначається як грубе порушення Статуту ООН, також вважається таким, що становить агресивну війну» [18]. Варто зауважити, що Резолюція ГА ООН 3314 (XXIX) не містить окремого визначення терміна «агресивна війна», проте фактично ототожнює визначення агресії (зміст якого є ідентичним у Римському статуті і Статуті Спеціального трибуналу) із поняттям агресивної війни. Це підтверджується змістом ч. 2 ст. 5 зазначеної Резолюції, де прямо закріплено, що «агресивна війна є злочином проти міжнародного миру» [19].

У Енциклопедії міжнародного права агресивна війна визначена як найбільш серйозна та небезпечна форма протиправного застосування сили [5, с. 39].

До того, Статут Спеціального трибуналу наголошує, що «для визначення того, чи є акт агресії за своїм характером, тяжкістю та масштабом грубим порушенням Статуту ООН, Спеціальний трибунал враховує Резолюцію ГА ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року та всі відповідні резолюції ГА ООН щодо України, включаючи ті, що викладені в преамбулі Угоди між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу» [18], тим самим дає підстави звузити загальну норму конкретним правовим змістом у межах особливостей *ratione materiae* Трибуналу, адаптуючи універсальні стандарти до специфіки розслідування злочину агресії проти України.

Варто наголосити, що фундаментальна складність у визначенні принципів відповідальності за агресію полягає в чіткому встановленні її об'єктивної сторони – *actus reus*. Статут Спеціального трибуналу оперує особливою системою об'єктів криміналізації, а саме: «акт агресії» (як протиправне діяння держави), «злочин агресії» (як підстава індивідуальної кримінальної відповідальності лідерів) та «агресивна війна», яку слід тлумачити як найбільш серйозну й небезпечну форму незаконного застосування сили і як злочин проти міжнародного миру, що має характер *erga omnes*.

Ретроспективний аналіз свідчить, що Нюрнберзький трибунал не залишив уніфікованої кваліфікації злочинів проти миру. Якщо первинно Міжнародний військовий трибунал диференціював

«акти агресії» (зокрема, щодо Австрії та Чехословаччини) від власне «агресивної війни» в Польщі [див., напр. 4, с. 192, 194–195, 201–202; 6, с. 197–213], то наступні процеси (*Ministries trial*) продемонстрували тенденцію до ототожнення цих категорій у межах єдиного складу злочину проти миру.

Імплементація дефініції «агресивна війна» до Статуту Спеціального трибуналу є справжнім правовим нововведенням. На нашу думку, це зумовлено необхідністю ширшого правового тлумачення цієї категорії, що безпосередньо корелює з міжнародно-правовою відповідальністю держави. Це дає змогу розмежувати акти агресії, невичерпний перелік яких закріплено в Резолюції ГА ООН 3314, від повномасштабної форми протиправного застосування сили, яка має системний характер та характеризується злочином проти міжнародного миру.

Крім того, термінологічне закріплення поняття «агресивна війна» має критичне значення для функціонування міжнародних компенсаційних механізмів. Це створює необхідне правове підґрунтя для відшкодування шкоди державою-агресором у межах Міжнародного компенсаційного механізму (яке перебуває на етапі становлення) та Реєстру збитків, створеного під егідою Ради Європи, що є засадничим для відновлення порушеного міжнародного правопорядку.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави констатувати, що *ratione materiae* Спеціального трибуналу чітко визначено. Впровадження дефініції «агресивна війна» у Статуті трибуналу дає змогу визначити *actus reus* повномасштабного вторгнення як «явне порушення» Статуту ООН, що враховує масштаб, характер та тяжкість діяння.

Важливо підкреслити, що розв'язання «агресивної війни» є порушенням зобов'язань *erga omnes*, оскільки такий акт зазіхає на фундаментальні цінності всього світового співтовариства та руйнує основи міжнародного правопорядку. Саме визнання цього принципу державами – членами Ради Європи стало правовим підґрунтям для ініціювання створення Трибуналу як інструменту колективного захисту інтересів людства.

Важливого значення набуває взаємодія Спеціального трибуналу з Реєстром збитків та перебуваючи на етапі свого створення Міжнародним компенсаційним механізмом. Завдяки тісній співпраці між трибуналом та вищезазначеними компенсаційними механізмами можливо гарантувати належне відшкодування шкоди державою-агресором. Отже, введення до тексту статуту поняття «агресивної війни» слугує беззаперечною основою для фіксування збитків, забезпечуючи відновлення справедливості та повноцінну реалізацію принципу відповідальності держави за міжнародні злочини.

Список використаних джерел

1. Cicero M. T. *De Officiis* / with an English translation by Walter Miller. London; New York: William Heinemann Ltd; G. P. Putnam's Sons, 1928. 427 p. (The Loeb Classical Library).
2. Covenant of the League of Nations: 28 April 1919. URL: <https://www.refworld.org/legal/constinstr/lon/1919/en/17145>
3. Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана – Келлога): Договір Союзу Рад. Соціаліст. Республік від 27.08.1928. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text (дата звернення: 20.02.2026).
4. Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal: Official Text. Nuremberg: Secretariat of the Tribunal, 1947. Vol. I: Official Documents. 367 p.
5. *Енциклопедія міжнародного права: у 3 т.* / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Академперіодика, 2014. Т. 1: А–Д. 920 с.
6. Grzebyk P. *Criminal Responsibility for the Crime of Aggression*. London; New York: Routledge, 2013. 409 p.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Статут ООН від 26.06.1945: станом на 16 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 23.02.2026).
8. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda): Judgment of 19 December 2005. ICJ Reports 2005. P. 168. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>
9. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America): Judgment of 27 June 1986. ICJ Reports 1986. P. 14. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).

10. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain): Judgment of 5 February 1970. ICJ Reports 1970. P. 3. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).
11. South West Africa (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa), Second Phase: Judgment of 18 July 1966. ICJ Reports 1966. P. 6. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/47/047-19660718-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).
12. Базов О. Доктрина *actio popularis* у міжнародному судовому процесі: генезисний і ціннісний вимір. Слово Національної школи суддів України. 2020. № 1 (30). С. 26–38. URL: https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2020_1_30/Bazov.Doktryna.pdf DOI: 10.37566/2707-6849-2020-1(30)-2 (дата звернення: 24.02.2026).
13. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 24.10.1970 № 2625 (XXV). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml (дата звернення: 24.02.2026).
14. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: Акт ООН від 01.08.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (дата звернення: 24.02.2026).
15. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що стосуються злочину агресії: прийняті на Кампальській оглядовій конференції 11.06.2010 Резолюція RC/Res.6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text (дата звернення: 24.02.2026).
16. Sayapin S. The Crime of Aggression in International Criminal Law: Historical Development, Comparative Analysis and Present State. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2014. 334 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-90-6704-927-6>
17. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 455 с.
18. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Статут Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України: Угода Україна від 25.06.2025; станом на 15 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text (дата звернення: 21.02.2026).
19. Definition of Aggression: Resolution adopted by the General Assembly of 14 December 1974 № 3314 (XXIX). URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://docs.un.org/en/A/RES/3314(XXIX)) (дата звернення: 21.02.2026).

References

1. Cicero M. T. De Officiis / with an English translation by Walter Miller. London; New York: William Heinemann Ltd; G. P. Putnam's Sons, 1928. 427 p. (The Loeb Classical Library).
2. Covenant of the League of Nations: 28 April 1919. URL: <https://www.refworld.org/legal/constinstr/lon/1919/en/17145>
3. Dohovir pro zaboronu viiny yak zasobu natsionalnoi polityky (Pakt Briana-Kelloha): Dohovir Soiuzu Rad. Sotsialist. Respublik vid 27.08.1928. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text (data zvernennia: 20.02.2026) (in Ukr.).
4. Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal: Official Text. Nuremberg: Secretariat of the Tribunal, 1947. Vol. I: Official Documents. 367 p.
5. Entsiklopediia mizhnarodnoho prava: u 3 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko, V. N. Denysov (spivholovy) ta in.; In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Akadempriodyka, 2014. T. 1: A–D. 920 s. (in Ukr.).
6. Grzebyk P. Criminal Responsibility for the Crime of Aggression. London; New York: Routledge, 2013. 409 p.
7. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii i Statut Mizhnarodnoho Sudu: Statut Orhan. Obiedn. Natsii vid 26.06.1945; stanom na 16 veres. 2005 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (data zvernennia: 23.02.2026) (in Ukr.).
8. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda): Judgment of 19 December 2005. ICJ Reports 2005. P. 168. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>
9. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America): Judgment of 27 June 1986. ICJ Reports 1986. P. 14. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (data zvernennia: 24.02.2026).
10. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain): Judgment of 5 February 1970. ICJ Reports 1970. P. 3. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf> (data zvernennia: 24.02.2026).

11. South West Africa (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa), Second Phase: Judgment of 18 July 1966. ICJ Reports 1966. P. 6. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/47/047-19660718-JUD-01-00-EN.pdf> (data zvernennia: 24.02.2026).
12. Bazov O. Doktryna action popularis u mizhnarodnomu sudovomu protsesi: henezysnyi i tsinnisnyi vymir. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*. 2020. № 1 (30). S. 26–38. DOI 10.37566/2707-6849-2020-1(30)-2. URL: https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2020_1_30/Bazov.Doktryna.pdf (data zvernennia: 24.02.2026) (in Ukr.).
13. Deklaratsiia pro pryntsyipy mizhnarodnoho prava, shcho stosuiutsia druzhnykh vidnosyn i spivrobitnytstva mizh derzhavamy vidpovidno do Statutu Orhanizatsii Obiednanykh Natsii: Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON vid 24.10.1970 r. № 2625 (XXV). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml (data zvernennia: 24.02.2026) (in Ukr.).
14. Zakliuchnyi akt Narady z bezpeky ta spivrobitnytstva v Yevropi: Akt Orhan. Obiedn. Natsii vid 01.08.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (data zvernennia: 24.02.2026) (in Ukr.).
15. Popravky do Rymaskoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu, shcho stosuiutsia zlochynu ahresii: pryiniati na Kampalskii ohliadovii konferentsii 11.06.2010 r. Rezoliutsiia RC/Res.6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text (data zvernennia: 24.02.2026) (in Ukr.).
16. Sayapin S. The Crime of Aggression in International Criminal Law: Historical Development, Comparative Analysis and Present State. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2014. 334 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-90-6704-927-6>
17. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruchnyk / Yu. V. Baulin ta in.; za red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. 4-te vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2010. 455 s. (in Ukr.).
18. Uhoda mizh Ukrainoiu ta Radoiu Yevropy pro stvorennia Spetsialnoho trybunalu shcho stosuietsia zlochynu ahresii proty Ukrainy. Statut Spetsialnoho trybunalu shcho stosuietsia zlochynu ahresii proty Ukrainy: Uhoda Ukraina vid 25.06.2025: stanom na 15 lyp. 2025 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text (data zvernennia: 21.02.2026) (in Ukr.).
19. Definition of Aggression: Resolution adopted by the General Assembly of 14 December 1974 № 3314 (XXIX). URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://docs.un.org/en/A/RES/3314(XXIX)) (data zvernennia: 21.02.2026).

Базов В. П., Дерє Я. Окремі питання *ratione materiae* Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України

У статті здійснено глибокий аналіз *ratione materiae* Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Автори обґрунтовують, що імплементація поняття «агресивна війна» у Статут трибуналу є важливою для чіткового розмежування *actus reus* як «явного порушення» Статуту ООН, враховуючи критерії масштабу, характеру та тяжкості діяння. Доведено, що розв'язання агресивної війни становить порушення зобов'язань *erga omnes*, оскільки зазіхає на фундаментальні цінності міжнародної спільноти та руйнує основи глобальної безпеки. Саме визнання цього принципу державами – членами Ради Європи слугує правовою основою для колективного захисту міжнародного правопорядку через *actio popularis*. Особливий акцент зроблено на взаємодії Спеціального трибуналу з Реєстром збитків та Міжнародним компенсаційним механізмом. Обґрунтовано, що кваліфікація дій як «агресивної війни» створює правову основу для фіксування шкоди та гарантує реалізацію принципу повної міжнародно-правової відповідальності держави-агресора через механізми репарацій.

Ключові слова: акт агресії, агресивна війна, злочин агресії, Нюрнберзький трибунал, злочин лідерства, Спеціальний трибунал щодо злочину агресії, відповідальність, *erga omnes*, *actio popularis*.

Bazov V. P., Dere Y. Selected issues of the *ratione materiae* of the Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine

The article provides an in-depth analysis of the *ratione materiae* of the Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. The authors argue that the implementation of the concept of “aggressive war” into the Statute of the Tribunal is essential for a clear differentiation of the *actus reus* as a “manifest violation” of the UN Charter, taking into account the criteria of scale, character, and gravity of the act. The research emphasizes that the introduction of this term is not merely a linguistic choice but a strategic legal necessity aimed at aligning the Tribunal’s jurisdiction with the historical precedents of Nuremberg, while simultaneously addressing the gaps in the modern Rome Statute framework. It is proven that the initiation of an aggressive war constitutes a breach of *erga omnes* obligations, as such an act encroaches upon the fundamental values of the international community and destroys the foundations of global security. The author analyzes the evolution of these obligations from the Barcelona Traction case to the present, highlighting that the prohibition of aggression has reached the status of *jus cogens*. It is the recognition of this principle by the member states of the Council of Europe that serves as the legal basis for the collective protection of

the international legal order through *actio popularis*. This procedural mechanism allows for a collective response to the most serious breaches of international law, legitimizing the creation of a regional-based tribunal with international backing. A particular emphasis is placed on the interaction between the Special Tribunal, the Register of Damage, and the International Compensation Mechanism, which is currently in its developmental stage. The article provides a detailed justification for the institutional synergy between these bodies. It is argued that the qualification of actions as an “aggressive war” creates a solid legal basis for recording damages and guarantees the implementation of the principle of full international legal responsibility of the aggressor state through reparation mechanisms. The study concludes that the evidentiary findings and judicial verdicts of the Special Tribunal regarding the leadership’s guilt will serve as a prejudicial foundation for the material claims processed by the Compensation Commission. Thus, the inclusion of “aggressive war” in the Statute serves as an undeniable basis for documenting losses, ensuring the restoration of justice, and the full realization of the principle of state responsibility for international crimes. This comprehensive approach ensures that the accountability process encompasses both individual criminal liability and the state’s obligation to provide full restitution for the harm caused to the international legal order.

Key words: act of aggression, aggressive war, crime of aggression, Nuremberg Tribunal, leadership crime, Special Tribunal for the crime of aggression, liability, *erga omnes*, *actio popularis*.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-124-131

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.02.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026